

MARIA STRZELECKA
Uniwersytet Łódzki

<https://orcid.org/0009-0003-7280-0357>

ANNA OGAWA
Stowarzyszenie Arakimunisairyu Ogawa Dojo

Nōmin [農民], czyli *Chłopi* O japońskim wydaniu powieści Władysława Stanisława Reymonta (rekonesans)¹

¹ Artykuł dedykowany jest pamięci Witolda Kotowskiego (1899–1988) – łódzianina, mecenasa, badacza życia i dzieła Władysława Reymonta, autora m.in. książki *Pod wiatr. Młodość Reymonta* (wyd. 1979). W czasie II wojny światowej Kotowski przebywał we wsi Jakubów, w majątku siostry Reymonta – Heleny Rejment Załęskiej. Klimat miejsca oraz otoczenie pamiętające polskiego noblistę sprawiły, że Kotowski zainteresował się pisarzem. „Wiosną i latem 1944 prowadził kwerendę w Bibliotece Narodowej (Bibliotece Krasieńskich na Okólniku), gdzie znajdowało się około półtorej setki listów zdeponowanych przez wdowę po nobliście. Kotowski przepisywał je wiedziony po trosze ciekawością, a po trosze powinnością, być może też intuicją – za parę miesięcy miały bowiem doszczętnie spłonąć”. Sporządzone przez niego kopie i odpisy znane są jako Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego [dalej: AWK] i znajdują się w Bibliotece Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi (łącznie 57 jednostek). W latach 1977–1980 Kotowski zabiegał o pozyskanie japońskiego wydania tomu *Zima*, zawierającego nieznaną list Reymonta (lub chociażby jego fotokopii). Pragnął zlecić przetłumaczenie go na język polski, a następnie opublikować. Starania te nie przyniosły rezultatu. Por. przypis 17.

© by the Author, licensee University of Lodz – Lodz University Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Received: 01.06.2025. Verified: 03.06.2025. Revised: 04.08.2025. Accepted: 02.09.2025.

Funding information: Not applicable. **Conflicts of interests:** None. **Ethical considerations:** The Authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication.

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia w zarysie historię japońskiej edycji *Chłopów* Władysława Reymonta, która ukazała się w latach: 1925 (tomy *Jesień, Zima*) i 1926 (tomy *Wiosna, Lato*) w tokijskim Wydawnictwie Shunjusha. Celem niniejszego opracowania jest przede wszystkim próba odtworzenia genezy przekładu dokonanego przez Japończyka – Asadoriego Katō, we współpracy z Polakiem – Stefanem Łubieńskim, a także zarys recepcji dzieła w Japonii. Podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowią: przedmowy do japońskiego wydania powieści *Chłopi* (*Nōmin* – 農民) korespondencja Reymonta pochodząca z tzw. Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego, a także polskie materiały prasowe. Artykuł omawia również cechy edycji, która w stulecie ukazania się w Japonii (jak i w przypadające w 2025 roku stulecie śmierci Reymonta) wciąż jest mało znana i trudno dostępna.

Słowa kluczowe

Władysław Reymont, Asadori Katō, Stefan Łubieński, literatura polska w Japonii

SUMMARY

***Nōmin* [農民], or *The Peasants*. An Outline of the Issues Concerning the Japanese Edition of Władysław S. Reymont's Novel (Tokyo, 1925–1926)**

The article outlines the issues related to the Japanese edition of Władysław Reymont's novel *The Peasants*, published in 1925 (volumes *Autumn* and *Winter*) and 1926 (volumes *Spring* and *Summer*) by the Tokyo-based Shunjusha Publishing House. The primary aim of this study is to reconstruct the origins of the translation, prepared by the Japanese author Asadori Katō in collaboration with the Polish author Stefan Łubieński, as well as to outline the work's reception in Japan. The source material for this article includes the prefaces to the Japanese edition of the novel *Chłopi* [En. *The Peasants*] (*Nōmin* – 農民) translated into Polish, Władysław Reymont's correspondence from the Witold Kotowski Archive, and press materials. The article also discusses the publishing characteristics of the translation, which, on the centenary of its creation (as well as on the centenary of Reymont's death in 2025), remains a little-known, difficult-to-access, and undeveloped publication.

Keywords

Władysław Reymont, Asadori Katō, Stefan Łubieński, Polish literature in Japan

Autorki artykułu serdecznie dziękują Pani Profesor Dorocie Samborskiej-Kukuć za cenne wskazówki bibliograficzne oraz zaznajomienie z Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego, w którym znajduje sięteczka m8 - „Reymont w Japonii i Rosji”. Na temat historii oraz zasobu archiwum zob. D. Samborska-Kukuć, B. Utkowska, *Bezcenne reymontiana. Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego*, „Pamiętnik Literacki” 2023, nr 3, s. 199–212, https://rcin.org.pl/Content/239659/WA248_275970_P-I-30_samborska-utkowska_o.pdf [dostęp: 10.12.2024].

Powieść ta została po raz pierwszy napisana w drugim roku stulecia, w którym Polska była pod rządami carskiej Rosji. [...] Pokazane i oddane w realistyczny sposób życie polskiego chłopca teraz ja postaram się przedstawić japońskim czytelnikom. Jako tłumacz wyznaję, że nigdy nie miałem w sobie tak desperackiej chęci przetłumaczenia książki.

Asadori Katō, wczesne lato Taishō 13²

Wstęp

Wiosną 1925 roku³, a więc zaledwie kilka miesięcy po przyznaniu Władysławowi Stanisławowi Reymontowi (1867–1925) Nagrody Nobla za powieść *Chłopi* (13 listopada 1924), w Tokio ukazał się pierwszy tom japońskiego tłumaczenia dzieła wyróżnionego przez Akademię Szwedzką literackim laurem. W latach 1925–1926 wydano kolejne trzy tomy powieści. Tłumaczenia zachodniej (w tym polskiej) literatury na język japoński były wyrazem zainteresowania mieszkańców Nipponu światem odległej im kultury, umysłowości i obyczajowości. Era Taishō (1912–1926) to czas, w którym wpływy Zachodu, zapoczątkowane w okresie Meiji (1868–1912), widoczne były w wielu dziedzinach życia, również literackiego. Był to również czas, kiedy relacje Polski i Japonii zaczęły się rozwijać, nie tylko w sferze politycznej (uznanie rządu Ignacego Paderewskiego przez władze Japonii w 1919 roku⁴), ale również naukowej i kulturalnej (w 1922 roku w Polsce powstaje Towarzystwo Polsko-Japońskie, a w 1924 – w Japonii Towarzystwo Japońsko-Polskie⁵). W latach 20. XX wieku społeczność polska mieszkająca w Japonii nie była duża: około 100 osób zamieszkiwało południowy

² Zob. A. Katō, [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 1, s. 1. [dalej: *Nōmin*...]. W wydaniu japońskim nazwisko Reymonta występuje w formie „Reimonto”. Cytowany fragment przedmowy oraz pozostałe teksty pochodzące z japońskiego wydania z 1925–1926 roku w tłumaczeniu Anny Ogawy. Taishō 13 – rok 1924, wczesne lato 初夏 (*Shoka*) – okres od 6 maja do 5 czerwca.

³ Autorki korzystały z egzemplarza z 9 dodruku powieści (według informacji na kolofonie: „Oddane do druku 10 czerwca 14 rok ery Taishō (1925). Wydrukowane 15 czerwca tegoż roku”). Zob. *Nōmin*..., t. 1, s. 519.

⁴ Wcześniej Japonię odwiedzili m.in.: Roman Dmowski, Józef Piłsudski, jego brat Bronisław, a także Wacław Sieroszewski. Kontakty polsko-japońskie zaczęły rozwijać się w okresie II Rzeczypospolitej – była to zarówno współpraca wojskowa, jak i kulturalna. Zob. R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii*, „Roczniki Kulturoznawcze” 2016, t. VII, nr 3, s. 149, <http://poloniajaponica.jp/literaturajp/item/1450-literatura-polska-w-japonii> [dostęp: 5.01.2025]. Jak podają E. Pałasz-Rutkowska i A.T. Romer, w latach 1905–1920 „dochodziło [...] do pierwszych kontaktów politycznych z uwagi na wspólnego wroga, jakim była Rosja”. E. Pałasz-Rutkowska, A.T. Romer, *Historia stosunków polsko-japońskich 1904–1945*, Warszawa 1996, s. 43–74, cyt. za R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii*, s. 152.

⁵ Tamże. Należy oczywiście pamiętać o tym, że Polacy interesowali się Japonią znacznie wcześniej. Zob. m.in. M. Spurgiasz, *Nippon wyobrażony: Japonia i Japończycy w piśmiennictwie polskim do 1939 roku*, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/409732/edition/384870/nippon-wyobrazony-japonia-i-japonczycy-w-pismienictwie-polskim-do-1939-roku-spurgiasz-michal> [dostęp: 15.12.2024]. Zob. również S. Grzelak, M. Pigulak, P. Wierchoń, *Japonia w prasie polskiej XIX wieku*, Poznań 2021, s. 12–15; K. Deja, *Polski jazonizm literacki*, Kraków 2021, s. 75–83.

Sachalin⁶, w samym zaś Tokio przebywała „jedynie garstka Polaków [...] Główną postacią wśród nich był hrabia Stefan Łubieński [...]. Ponadto, w Yokohamie, rodzina Gerczakowskich prowadziła znany i luksusowy hotel”⁷. To właśnie wspomniany Łubieński trafnie opisał japońską codzienność – widzianą oczami Europejczyka, dostrzegającego nie tylko jej piękno, ale i złożony z przeciwieństw charakter miast żyjących „między Wschodem a Zachodem”:

Przejdźmy się po Tokio, Osaka lub Kobe: naprzeciw japońskiego domku o ścianach z drzewa rozsuwanych w dzień, podobnego do altany, a w nocy do drewnianego pudełka – stoi willa w stylu angielskim lub niemieckim, odbijając od betonowej 8-piętrowej kamienicy. Błotniste lub pełne kurzu drogi [...] wielkich miast łączą się nagle z asfaltowanymi ulicami, gdzie po parysku ubrany Japończyk wita się z przyjacielem, odzianym w odświętne „kimono” i „haori”, [...] a który stąpa cicho, jak duch, w nieskazitelnych, białych „tabi” (rękawiczki na nogi), wsuniętych w słomiane „dzori”, lub też stuka drewnianymi „geta”... Trochę dalej luksusowy samochód wymija – ciągnioną przez drobnymi krokami biegnącego człowieczyne – „kurumę”, w której niedbale siedzi piękna jak motyl Japonka. Nieco dalej jeszcze przemyka się student w rogatywce (podobnej do naszej polskiej) lub też „inteligent” z długimi włosami w aksamitnej, rosyjskiej, artystycznej „rubaszcze”. Wyżej zaś, na piętrach domów, uwijają się urzędnicy po europejsku nieco niezdarnie ubrani oraz stenografki w krótkich spódnicach i z krótkimi włosami – podczas gdy na dole teźże kamienicy, prawie na ulicy, zachwalają śpiewnym głosem barwnie ubrani handlarze jeszcze barwniejszy swój towar. Na wystawach sztuki pracowicie malowane na jedwabiu „kakemona” wiszą rzędem z olejnymi *à la* Renoir obrazami [...]⁸.

Na tle tak ukształtowanego krajobrazu społecznego Japonii nie dziwi zainteresowanie zachodnimi powieściami uhonorowanymi Nagrodą Nobla – w tym nie tylko polską epopeją chłopską, ale i niezwykle popularnym *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza⁹. Należy podkreślić, że stulecie wydania japoń-

⁶ Na temat przynależności państwowej Sachalina oraz Polaków go zamieszkujących zob. m.in.: P. Burdelski, *Spór terytorialny w stosunkach rosyjsko-japońskich o przynależność południowych Wysp Kurylekich*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2003, t. 3, s. 83, <https://ejournals.eu/czasopismo/gkaw/artukul/spor-terytorialny-w-stosunkach-rosyjsko-japonskich-o-przynalezosc-poludniowych-wysp-kurylekich> [dostęp: 3.03.2025] S. Fiedorczuk, *Polacy na południowym Sachalinie*, „Studia Polonijne” 1997, t. 18, s. 77-114 oraz M. Kałuski, *Polacy na Sachalinie*, https://www.kworum.com.pl/art9745.polacy_na_sachalinie_rosja_.html [dostęp: 3.03.2025].

⁷ M. Kruszyński, *Stanisław Patek w Japonii. Z działalności polskiego poselstwa w Tokio w latach 1921-1926*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F. Historia” 2006, t. 61, s. 156. Poprawna forma nazwiska polskich hotelarzy: Gerczakowie – zob. Walicki S., *Katastrofa w Japonii*, „Kurier Warszawski: wydanie wieczorne” 1923, nr 245, s. 7, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/218363/display/Default> [dostęp: 30.11.2025].

⁸ S. Łubieński, *Między Wschodem a Zachodem. Japonia na straży Azji: Dusza mistyczna Nipponu*, Warszawa 1927, s. 15-16.

⁹ Pierwszy, prawie pełny przekład powieści Sienkiewicza, dokonany przez Unshu Matsumoto, ukazał się w 1907 roku. Jak podaje K. Kuyama, „Całkowita liczba tłumaczeń *Quo vadis* w wersji pełnej, streszczonej i uproszczonej z wersją komiksową łącznie, jakie ukazały

skich *Chłopów* zbiega się w czasie z obchodami Roku Reymontowskiego (2025)¹⁰, co stanowi ważny i naglący powód do przybliżenia okoliczności powstania przekładu, sylwetek osób związanych z ukazaniem się powieści w Kraju Kwitnącej Wiśni¹¹, a także mało znanych materiałów źródłowych związanych z tym tematem.

Japońska edycja *Chłopów* Władysława Reymonta ukazała się w latach: 1925 (tomy *Jesień, Zima*) i 1926 (tomy *Wiosna, Lato*) w tokijskim Wydawnictwie Shunjusha¹². Celem niniejszego opracowania jest przede wszystkim 1) próba odtworzenia okoliczności powstania przekładu dokonanego przez Asadoriego Katō¹³ we współpracy z Polakiem – Stefanem Łubieńskim, 2) zaprezentowanie wydania japońskiego (wybrane fragmenty w tłumaczeniu na język polski¹⁴, charakterystyka wydawnicza), a także 3) zarys recepcji dzieła w Japonii. Najważniejszym z badawczego punktu widzenia źródłem, do którego dotarły autorki artykułu, jest unikatowe wydanie powieści z lat 1925–1926¹⁵, oraz poprzedzające tekst główny przekładu przedmowa; wśród nich na szczególną uwagę zasługują: przedmowa Asadoriego Katō, zamieszczona w tomie *Jesień* oraz przedmowa Władysława Reymonta (właściwie: list do Łubieńskiego z 28 kwietnia 1925 roku, tom *Zima*). Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowi także korespondencja Reymonta (pojedyncze listy lub ich odpisy) z Karolem Fryczem, Wojciechem Morawskim, Stefanem Łubieńskim, Julią Niemierą, Stanisławem Patkiem, Franckiem L. Schoellem, pochodząca z Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego¹⁶, a także – mar-

się w Japonii od 1901 roku do pierwszej dekady XXI wieku, wynosi dwadzieścia dziewięć publikacji". Zob. K. Kuyama „*Quo vadis*” w Japonii – konteksty recepcyjne, [w:] *Literatura polska w świecie*. T. IV: *Oblicza światowości*, red. R. Cudak, Katowice 2012, s. 31–35, <https://www.docsity.com/pl/docs/quo-vadis-w-japonii-konteksty-recepcyjne/9544224> [dostęp: 10.12.2024].

¹⁰ Por. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 października 2024 r. w sprawie ustanowienia roku 2025 Rokiem Władysława Stanisława Reymonta, M.P. 2024 poz. 929, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20240000929> [dostęp: 15.02.2025].

¹¹ Przedstawione w artykule biografie osób bezpośrednio związanych z wydaniem powieści w języku japońskim koncentrują się przede wszystkim na latach 1920–1926.

¹² Wydawnictwo założyli w 1918 roku: Toyoho Kanda, Seitaro Furudate. Pierwszą publikacją były dzieła Lwa Tolstoja. – Zob. *Shunjusha*, <https://ja.wikipedia.org/wiki/Shunjusha> [dostęp: 15.02.2025]; *Shunjusha* – IMSLP, <https://imslp.org/wiki/Shunjusha> [dostęp: 6.11.2025].

¹³ W latach 1939–1941 drugiego przekładu powieści dokonali: Nii Itaru, Itō Sei i Abe Tomoji. W tłumaczeniu Katō ukazały się dwa wydania: 1925–1926 oraz 1939–1941 (to ostatnie w uboższej szacie graficznej). Por. [Katalog komputerowy Biblioteki Narodowej], <https://katalogi.bn.org.pl> [dostęp: 15.11.2025]; T. Oracki, *Reymont w świecie. Bibliografia przekładów wydanych w latach 1900–2000*, Gdańsk 2005, s. 33–34.

¹⁴ Przetłumaczenie fragmentów powieści na język polski ma służyć ukazaniu specyfiki japońskiego przekładu.

¹⁵ Wydanie to jest w Polsce rzadkością: w Bibliotece im. Raczyńskich w Poznaniu znajduje się tom 1 wydania z 1925 roku (kserokopia). Tam również przechowywane są japońskie rękopisy tłumaczenia (tomy: *Wiosna* – dar tłumacza, przekazany przez Aleksandra Jantę Polczyńskiego, *Jesień* – dar wdowy po tłumaczu przekazany Bibliotece w kwietniu 1939 roku przez Ambasadę RP w Tokio). W Bibliotece Narodowej znajdują się wydania późniejsze. Galerii Staroci i Pamiątek Regionalnych w Lipcach Reymontowskich posiada zarówno pierwsze, jak i drugie wydanie.

¹⁶ Teczka m8, „Reymont w Japonii i w Rosji”, część dotycząca Japonii to 40 kart odpisów listów, notatek oraz pism. Zawiera korespondencję Reymonta z lat 1921?–1925 oraz korespondencję Witolda Kotowskiego z lat 1977–1980, dotyczącą pozyskania listu Reymonta z t. 2 *Chłopów* (wśród korespondentów: Ambasada Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Tokio, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Towarzystwo Polsko-Japońskie w Krakowie,

ginalnie – listy z opublikowanych już wcześniej zbiorów korespondencji. Praca bazuje na obszernych cytatach, co pozwala zaprezentować teksty często zupełnie nieznanne (jak np. korespondencja Reymonta z Łubieńskim) i chociaż częściowo wypełnić lukę w badaniach nad japońskim przekładem *Chłopów*. Artykuł omawia również cechy wydawnicze edycji¹⁷, która w stulecie swojego powstania (jak i w przypadające w 2025 roku stulecie śmierci W. Reymonta) jest swoistym *rara avis*, znanym jedynie wąskiemu gronu specjalistów. W artykule zastosowano metodę analizy, której przedmiotem będą wymienione wyżej materiały źródłowe, dotyczące ukazania się powieści w Japonii. Autorki chciałyby wyraźnie podkreślić, że artykuł ma charakter pionierski; stanowi zarys problematyki, nie wyczerpując jednakże wszystkich zagadnień i nie opisując szczegółowo wszystkich źródeł¹⁸. Rozwinięcie tematu będzie przedmiotem kolejnych publikacji.

Geneza przekładu

W Polsce powieść *Chłopi* ukazywała się w odcinkach w „Tygodniku Ilustrowanym” (1902–1908), a 4 tomy pierwszego wydania książkowego opublikowało w latach 1904–1909 wydawnictwo Gebethnera i Wolffa. Wkrótce zaczęły pojawiać się przekłady na języki obce: ukraiński (1909, przeł. Mykoła Pawłyk), rosyjski (1910–1912, przeł. Władysław Felicjanowicz Chodasiewicz) i niemiecki (1912, przeł. Jan Paweł Kaczkowski, publikujący pod pseudonimem Jean-Paul d’Ardeschah)¹⁹. W 1924 roku Akademia Szwedzka przyznała Reymontowi Nagrodę Nobla, pierwszą w niepodległej Polsce²⁰, co przyczyniło się do jeszcze większego zainteresowania powieścią. Pierwsze wzmianki o możliwości przetłumaczenia *Chłopów* na język japoński pojawiają się w ocalałej w odpisach Witolda Kotowskiego korespondencji²¹. Mowa tu o dwóch listach: Karola Frycza²² do Reymonta oraz Reymonta do Zdzisława Dębickiego²³. Z odpisu pierwszego listu, datowanego na 5 października 1921 roku²⁴ i wysłanego z Tokio, wynika, że Frycz może zająć się „organizacją przekładu *Chłopów* na japoński, zapoznał się z tłumaczeniami

Towarzystwo Polsko-Japońskie w Tokio, Towarzystwo Polsko-Japońskie w Warszawie, a także Kazuo Yonekawa, Yukio Kudo).

¹⁷ Problematyka języka przekładu zostanie jedynie zasygnalizowana kilkoma przykładami.

¹⁸ Stąd też w artykule widoczne będą dysproporcje – najwięcej miejsca poświęcono genezie przekładu oraz prezentacji wydania.

¹⁹ Zob. F. Ziejka, „*Chłopi*” Władysława St. Reymonta w drodze do światowej sławy, [w:] *Chciałem odbudować polską duszę. W hołdzie Władysławowi Reymontowi, pierwszemu Nobliście Niepodległej Polski*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015, s. 14.

²⁰ Chronologicznie była to druga, po Sienkiewiczowskiej (1905), Nagroda Nobla.

²¹ D. Samborska-Kukuć, B. Utkowska, *Bezcenne reymontiana...*

²² Karol Frycz (1877–1963) – „W 1919–21 przebywał na Dalekim Wschodzie jako radca kulturalny polskiego poselstwa w Tokio oraz attaché kulturalny przy komisarzu RP na Syberii. Wykładał wtedy na wyższych uczelniach: w Tokio, Kioto i Osaka [sic]. W 1921 powrócił do kraju”. – Zob. Karol Frycz, [w:] *Osoby – Encyklopedia teatru polskiego. Osoby*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/7243/karol-frycz> [dostęp: 1.02.2025]. Odpis listu, sporządzony przez Kotowskiego, opatrzony został adnotacją: „Karol Frycz z Tokio”.

²³ Zdzisław Dębicki (1871–1931) – publicysta, krytyk literacki, poeta. Zob. I. Śliwińska, *Dębicki Zdzisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1939, t. 5, s. 142–143.

²⁴ Przypuszczalnie rok 1920 – taką chronologię sugeruje list Reymonta z 1921 roku.

trylogii Sienkiewiczowskiej, prosi o tłumaczenie niemieckie i oryginał polski *Chłopów*²⁵. Z kolei list wysłany przez Reymonta do Dębickiego zawiera prośbę o wypożyczenie *Chłopów* po niemiecku, „aby wysłać je pilnie do Tokio” (list z 16 lutego 1921 roku²⁶). Frycz w 1922 roku powrócił do Polski i – jak można przypuszczać – sprawa japońskiego tłumaczenia na pewien czas została zaniechana. Ożyła jednak już po kilkunastu miesiącach, dzięki dwóm osobom, kluczowym dla pierwszego japońskiego wydania powieści – profesorowi Asadoriemu Katō oraz Stefanowi Łubieńskiemu. Asadori Katō (właśc. Nobumasa²⁷ Katō, ps. „Chōchō”, ur. 19 września 1886 roku, zm. 17 maja 1938 roku w Tokio) uznawany jest przez badaczy za jednego z pierwszych popularyzatorów literatury polskiej w Japonii (razem z Ki Kimurą, który przełożył *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza²⁸). Był anglistą, literaturoznawcą, tłumaczem (został nim niejako z przymusu, aby móc opłacić swoje studia²⁹), wykładał na tokijskich uniwersytetach Rissshō i Waseda, sam również pisał książki. Od 1932 roku wydawał pismo „Hankyo” („Echo”), w którym publikował nie tylko artykuły o literaturze polskiej³⁰, ale i własne przekłady utworów pisarzy europejskich, w tym polskich (Wacława Sieroszewskiego, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Stefana Żeromskiego³¹). Jak zauważa Ryszard Zajączkowski: „Był pierwszym »świadomym« popularyzatorem Mickiewicza, przyswajając japońskiemu czytelnikowi *Konrada Wallenroda* i *Farysa*³². Ostatnią jego pasją był *Norwid*”³³. 26 października 1937 Katō został wybrany członkiem honorowym Towarzystwa Polsko-Japońskiego³⁴. Otrzymał również odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi³⁵ i Złoty

²⁵ List Karola Frycza do Władysława Reymonta, Tokio, 5 października 1921, [odpis; data roczna niepewna], AWK.

²⁶ List R[eymon]ta do Z. Dębickiego, cyt. za B. Utkowska, *Listy Władysława Stanisława Reymonta do Zdzisława Dębickiego. Edycja (od)nowa*, „Bibliotekarz Podlaski” 2024, nr 4(65), s. 104.

²⁷ W piśmiennictwie pojawia się również forma „Asatori”. Autorki przyjmują w artykule formę „Asadori Katō” („Asadori” – zgodnie z zasadami wymowy japońskiej z udźwięcznionym znakiem ‘tori’. Inne formy obecne w literaturze przedmiotu to forma Nobuharu Katō (zob. *Japanese Biographical Index*, s. 346, <https://books.google.pl/books/Kato> [dostęp: 15.01.2025]) oraz „Nobusama” (zob. np. u R. Zajączkowskiego).

²⁸ R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii*, s. 153–154.

²⁹ Zob. A. Yuasa, *O Asadorim Katō*, <https://note.com/heinlein/n/n11ca75bffc01> [dostęp: 20.04.2025].

³⁰ Zob. np. „Asadori Katō, *Nihon-zukina Porando-bungo – Siroseusuki-ni tsuite* (O Sieroszewskim, wielkim polskim pisarzu – miłośniku Japonii), „Hankyo” (Echo) nr 12, s. 3. Przedruk artykułu – w zbiorze artykułów Katō, *Saishin shicho tenbo* (*Przegląd najnowszych prądów myślowych*), Tokio 1933”. Cyt za: Zob. K. Kuyama, *Pomnik Adama Mickiewicza*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 2005, t. 40, s. 17.

³¹ Informację podajemy za: *Stosunki polsko-japońskie* (3), <https://instytutpolski.pl/tokyo/pl/poznaj-polske/artykuly/stosunki-polsko-japonskie-3/> [dostęp: 2.02.2025]. W cytowanym artykule znajduje się krótka charakterystyka japońskiego wydania *Popiołów*, które ukazały się w przekładzie Katō w 1931 roku.

³² A także fragmenty *Pana Tadeusza*. Jego zainteresowanie Mickiewiczem przypada na lat 1933–1937. Zob. K. Kuyama, *Pomnik Adama Mickiewicza...*, s. 27.

³³ R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii*, s. 154.

³⁴ *Zasłużony dla Polski Japończyk*, „Gazeta Lwowska” 1937, nr 245, 27 X, s. 2, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/edition/40827>, [dostęp: 15.11.2025].

³⁵ A. Janta-Polczyński, *Wspomnienie o Asadorim Kato*, „Prosto z Mostu” 1938, nr 32, s. 4, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/415520/display/Default> [dostęp: 15.12.2024].

Wawrzyn Akademicki za zasługi dla literatury polskiej (7 listopada 1936)³⁶. Na szczególną uwagę oraz uznanie zasługuje fakt, że popularyzował polskie arcydzieła, nie znając języka polskiego. O jego śmierci w 1938 roku informowały polskie gazety, w tym łódzkie „Echo”: „W Tokio zmarł jeden z największych przyjaciół Polski, nieustrudzony propagator polskości”³⁷.

Skąd wzięło się jego zainteresowanie historią i literaturą tak odległego nie tylko geograficznie, ale i kulturowo kraju? Pierwsze „polskie” wspomnienia związane są z dzieciństwem tłumacza:

Gdy byłem małym chłopcem, w moich rodzinnych stronach, w Hōki, pojawił się wielki polski koń. Był to ogier sprowadzony przez miejscowego rolnika, cielskiem dwa razy chyba większym od koni rodzimych, z którego właściciel był bardzo dumny, a i we mnie budził podziw i respekt. Ostatnio, czytając historię Polski po upływie kilkudziesięciu lat, zwrócił moją uwagę [sic!] epizod o brawurowej bitwie, jaką toczyli polscy ułani z najeźdźcami tureckimi w XVII wieku³⁸.

Oglądając rysunek ilustrujący te strony, czułem szacunek dla odważnych polskich wojowników i do ich zachwycających wielkich koni. Japończycy i Polacy są bardzo podobni pod względem ducha *bushido*³⁹.

Zapisany w pamięci dziecka obraz silnego i pięknego zwierzęcia z pewnością odegrał rolę w kształtowaniu się jego zainteresowań badawczych, a także postawy ciekawości wobec Polski. Z kolei duch *bushido* – kodeks honorowy samurajów, korespondował z wartościami literatury polskiej i jej tragizmem: „Polska straciła niezależność, toteż jej historia narodowa ma charakter wybitnie tragiczny. Ten tragizm dziejów narodu polskiego wyraził się w literaturze i dlatego literatura polska jest na wskroś patetyczna i rewolucyjna. Najbardziej przejmującym zjawiskiem w dziejach ludzkości jest dawna literatura hebrajska oraz literatura polska XIX wieku. Dzięki temu tragizmowi zainteresowałem się głębiej literaturą polską i pokochałem ją. Sądzę też, że wielką przysługę oddać można literaturze japońskiej przez rozważenie jej z punktu widzenia tego właśnie tragizmu. W tym rozumieniu przypuszczam, że trójca romantyczna, Mickiewicz, Słowacki i Krasiński, a także Sienkiewicz, Reyment i Żeromski – mogliby przyczynić się do wzmocnienia poczucia narodowego Japonii”⁴⁰. Zainteresowanie Katō wartościami przekazywanymi przez naszą literaturę oraz ich głębokie zrozumienie, uczyniło z niego „najlepszego nie tyle znawcę, co znajomego literatury polskiej”⁴¹.

³⁶ W hołdzie japońskiemu tłumaczeniu „Chłopów”, „Warszawski Dziennik Narodowy” 1937, nr 192, s. 5. Uroczystość wręczenia Złotego Wawrzynu Akademickiego zgromadziła przedstawicieli władz tokijskiego Uniwersytetu Waseda, polskich dyplomatów (Tadeusz Romer), brało w niej udział około 300 studentów.

³⁷ Zdarzenia i wypadki, „Echo” 1938, nr 174, s. 2, <https://bc.wbp.lodz.pl/dlibra/publication/42100/edition/40197/content> [dostęp: 15.11.2025].

³⁸ Chodzi o bitwę pod Chocimiem (1673).

³⁹ Cyt. za: Instytut Polski w Tokio, *Stosunki polsko-japońskie*, <https://instytutpolski.pl/tokyo/pl/poznaj-polske/artykuly/stosunki-polsko-japonskie-3/> [dostęp: 15.11.2025].

⁴⁰ A. Katō, *O literaturze japońskiej*, „Wiadomości Literackie” 1937 nr 46, s. 12, <http://old.mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadana?id=54050&from=publication> [dostęp: 16.06.2025].

⁴¹ Zob. A. Janta-Połczyński, *Wspomnienie...*, s. 4. Jak zauważa Janta-Połczyński, Chōchō „W essay-ach [...] szafował często jako koneser nazwiskami literatury polskiej, których tajemnicę posiadał na całą Japonię on sam”. Tamże.

Katō interesował się historią i literaturą polską, zapewne o *Chłopach* słyszał, zanim jeszcze Reymont otrzymał Nagrodę Nobla. Kwestią otwartą pozostaje natomiast pytanie, w jakich okolicznościach zetknął się bliżej z samym dziełem: czy było to zasługą Karola Frycza (który również pracował na tokijskich uniwersytetach), czy umożliwiły mu to inne źródła informacji. Do takich mogły należeć anglojęzyczne czasopisma naukowe, jak np. „Slavonic Review”. Pierwszy numer periodyku ukazał się w 1922 roku w Londynie, a w nim – fragment tłumaczenia *Chłopów* na język angielski, autorstwa Romana Dyboskiego⁴² (*The fight between the peasants of Lipce and the squire's men*⁴³); kolejny fragment ukazał się w numerze trzecim. W zbiorach biblioteki Uniwersytetu Waseda⁴⁴ figuruje ten właśnie pierwszy numer – można więc przypuszczać że znający język angielski Katō miał z nim styczność.

Niezwykle ważną postacią związaną z tłumaczeniem *Chłopów* przez Katō, jego przewodnikiem po świecie polskiego folkloru był Stefan Łubieński⁴⁵ – artysta i antropozof, jedna z bardziej znanych postaci Polonii w Tokio. Pragnienie rozwoju duchowego i artystycznego zawiodło go do Japonii. Przybył tu w 1921 roku z Francji w towarzystwie przyjaciela – Philippa Barbier-Saint-Hilaire⁴⁶, nieco później dołączyła do nich również żona Łubieńskiego Zina⁴⁷. Ich celem było, między innymi, prowadzenie warsz-

⁴² D. Pietrzyk-Reeves, *Roman Dyboski (1883–1945)*, s. 181, <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/Dyboski> [dostęp: 3.03.2025].

⁴³ W.S. Reymont, *The Polish Peasants* (I), [trans.] R. Dyboski, „The Slavonic Review” 1922, Vol. 1, No. 2, s. 428–436, <https://www.jstor.org/stable/4201629> [dostęp: 10.03.2025].

⁴⁴ Zob. [Katalog internetowej Biblioteki Uniwersytetu Waseda], <https://waseda.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay> [dostęp: 10.04.2025].

⁴⁵ Stefan Adolf Konstanty Łubieński (ur. 10 marca 1893 w Ostrowcach – zm. 23 lutego 1976 w Driebergen) – syn hr. Stanisława i Adolfiny Barbary z Czarnowskich; kompozytor, artysta, antropozof, dyplomata itd. (w swojej autobiografii wymienia około 30 zawodów, które wykonywał w życiu). Autor m.in. wspomnień z pięcioletniego pobytu w Japonii, zatytułowanych *Między Wschodem a Zachodem. Japonia na straży Azji: dusza mistyczna Nipponu* (Warszawa 1927), a także licznych prac antropozoficznych, w tym: *Prolegomena do Wiedzy zdobytej pracą Ducha, Wskreszenie. Misterjum w 3 częściach, Na skraju ziemi i morza* [Czarny Rybak]. *Sceniczna ballada w trzech aktach, Świt. Tragedja w 3-ch zjawach, Przed czasem („Na progu”). Dramat symfoniczny, Świt. Tragedja misterjum w 3-ach aktach z prologiem i epilogiem, Na morza i ziemi rubieży. Sceniczna ballada w 4 aktach o Smantku-rybaku i walce człowieka z odmieńcem, Przedproże. Poemat sceniczny – misterium w 3 częściach: (w trzech oddzielnych wieczorach), Zmartwychwstanie: dzieło sceniczne w 3 częściach, Grajek uliczny i jego śmierć, Zaporozże. Cykl kosmicznych hymnów; M. Rzczycka, *Łubieński Stefan*, [w:] *Leksykon Polskiego Ezoteryzmu 1890–1939*, <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/1271> [dostęp: 10.12.2024]; J. Leska-Słęczak, *Stosunki dyplomatyczne Polski i Holandii w latach 1918–2006*, s. 186–194, <https://www.google.com/url?stosunkidyplomatyczne> [dostęp: 15.04.2025].*

⁴⁶ Por. H. Čapková, *The Mystical Spirit...* Philippe Barbier-Saint-Hilaire, znany jako Pavitra (1894–1969) – francuski inżynier, oficer, myśliciel. Duchowe poszukiwania zaprowadziły go do Japonii, Chin, Mongolii oraz Indii. Zob. *Pavitra*, <http://www.searchforlight.org/lotus-groove/Pavitra/Index.htm> [dostęp: 20.01.2025].

⁴⁷ Zina Łubieńska (?–1945) – pierwsza żona Stefana Łubieńskiego; zgodnie z aktem ślubu zawartego 14 maja 1919 roku nazywała się Maria Wiśniewska; posługiwała się również imieniem Alla (od około 1933 roku). Źródła podają różne daty urodzenia: we wspomnianym akcie ślubu podano rok 1892; według Genealogii M. Minakowskiej – urodzona około 1890. Łubieński w swojej autobiografii pisze, że była 11 lat starsza od niego, zatem urodziłaby się ok. 1882 roku (por. s. 143). Tam również podaje, że była to kobieta rozwiedziona; przez pewien czas przebywała w Rosji, z której uciekła bez papierów, w przebraniu zakonnicy. W Polsce Łubieński utrzymywał serdeczne kontakty m.in. z Laurą Pytlińską – aktorką, córką Marii Konopnickiej. Zina była uzdolniona artystycznie, uczyła się tańca u Raymonda Duncana; otoczenie uzna-

tatu tkackiego, a także aktywność w ramach międzynarodowej wspólnoty artystycznej Garakutashū⁴⁸. Choć pobyt Łubieńskiego w Japonii naznaczony był powracającą w jego wspomnieniach troską finansową, uczestniczył w życiu artystycznym Nipponu (zajmował się nie tylko tkactwem, ale również organizował występy muzyczne, malował, współpracował przez pewien czas z japońskim architektem Hirokoshi Saburo [1886–1972], projektując artykuły wyposażenia wnętrz, które zostały dostrzeżone przez samą cesarżową); prace jego i Ziny zaprezentowano na wystawie sztuki polskiej *Pōrando Bijutsu Seisakuten* w prestiżowej galerii Shiseidō Tokio, w 1923 roku⁴⁹. Plany Łubieńskiego zniweczyło tragiczne w skutkach trzęsienie ziemi w Kantō, 1 września 1923 roku: zniszczeniu uległo wyposażenie warsztatu, materialnie ucierpiały przedsięwzięcia, z którymi współpracował⁵⁰. Łubieński nie wrócił już do tkactwa; jak podaje w swojej autobiografii⁵¹, miał się różnych zawodów, był między innymi stenotypistą w firmach ubezpieczeniowych, a także wykładał na Uniwersytecie Waseda. I właśnie w tym czasie, jak twierdzi Čapková, doszło do spotkania z profesorem Katō: „[...] do Łubieńskiego zwrócił się polonista, tłumacz, profesor literatury na Uniwersytecie Waseda, Katō Asadori, który był w trakcie tłumaczenia *Chłopów* (*The Peasants*, 1924)”⁵². Informacja o spotkaniu Katō i Łubieńskiego podana przez badaczkę, wydaje się bardzo prawdopodobna i uzasadniona – tak mogła rozpocząć się polsko-japońska współpraca, która zaowocowała wydaniem przekładu powieści Reymonta. Dodatkowych wyjaśnień (oraz sprostowania) wymaga kwestia podstawy tłumaczenia.

Według Čapkovéj, Katō – dzięki Łubieńskiemu i Reymontowi – przekładał z języka polskiego⁵³. Przeczą temu jednak słowa samego Łubieńskiego, który w liście do Reymonta z 18 lipca 1925 roku pisze: „[...] Pan Katō tłumaczył z wydania amerykańskiego – naradzając się jednak ciągle ze mną co do uwypuklenia pewnych szczegółów, przedstawienia polskiego charakteru

wało ją za medium. Do Japonii przyjechała pół roku później niż Łubieński oraz Hillaire. Cała trójka utrzymywała przyjacielskie relacje z Paulem Claudelem – „ambasadorem poetą”, przebywającym ówczesnie w Tokio na francuskiej placówce dyplomatycznej. Zina opuściła Japonię nagle, porzucając Łubieńskiego. Według informacji uzyskanych od rodziny Łubieńskich przez H. Čapkovą, Zina w czasie II wojny światowej była japońskim jeńcem wojennym, w obozie opiekowała się więźniami jako pielęgniarka, tam też zmarła. W swojej autobiografii Łubieński podaje, że zmarła w marcu 1945 roku z głodu i wycieńczenia w japońskim obozie jenieckim na Jawie. Por. H. Čapková, *The Mystical Spirit of Japan – Stefan Łubieński and Transnational Artistic Networks in 1920s Japan*, „Studia Religiologica” 2020, t. 53(1), s. 15–31, https://www.academia.edu/43932727/The_Mystical_Spirit_of_Japan [dostęp: 15.01.2025]; S. Łubieński, *Vor der Schwelle. Liebenserinnerungen eines polnischen Anthroposophen*, Lohengrin-Verlag 1973, s. 143–177; Maria Wiśniewska, <https://www.sejm-wielki.pl/b/sw.1290000> [dostęp: 15.11.2025].

⁴⁸ Więcej na ten temat – zob. H. Čapková, *GARAKUTASHŪ – a network for modern craft and design*, https://www.academia.edu/44892647/GARAKUTASHŪ_a_network_for_modern_craft_and_design_我楽他宗_民藝とモダンデザイナーの集まり [dostęp: 15.06.2025].

⁴⁹ H. Čapková, *The Mystical Spirit...*, s. 21–23.

⁵⁰ Tamże; S. Łubieński, *Między Wschodem...*, s. 22–25.

⁵¹ Por. m.in. S. Łubieński, *Vor der Schwelle...*, s. 109 i nast.; H. Čapková, *The Mystical Spirit...*, s. 23.

⁵² H. Čapková, *The Mystical Spirit...*, s. 23–24.

⁵³ „Kato was planning to translate the four volumes of the book from English, although with Łubieński’s assistance he contacted Reymont directly and in collaboration the team of three translated the work from the original Polish version”. Tamże, s. 24.

całej rzeczy [...]”⁵⁴. Warto uzupełnić te informacje o szczegóły podane przez Katō w przedmowie do tomu *Jesień*. Wspomina w niej o tłumaczeniu angielskim Łubieńskiego: „Fuwa Samata z »Japan Times« planował wykorzystać [angielskie] tłumaczenie Łubieńskiego jako podstawę do opublikowania angielskiego przekładu, aby z dumą pokazać światu, że Japonia również może wydawać [...] arcydzieła światowej klasy. Prace nad tym projektem już się rozpoczęły, ale amerykańskie tłumaczenie ukazało się wcześniej [...]. Dzięki pomocy pana Łubieńskiego, wyjątkowa wiedza o Polsce różniła się pod wieloma względami od języka amerykańskiego i w tym przekładzie udało mu się osiągnąć doskonały wynik w porównaniu z językiem amerykańskim”. Wydanie amerykańskie, o którym pisze Katō, to przekład Michała Henryka Dziewickiego (1851–1928) – *The Peasants* (wyd. Knopf, Nowy Jork 1924–1925). Na podstawie przedmowy Katō można przypuszczać, że zanim wraz z Łubieńskim przyjęli tłumaczenie „amerykańskie” za punkt wyjścia do tłumaczenia na japoński, istniał roboczy przekład na język angielski (nie wiadomo, jak dużą część tekstu objął przekład, a także, czy Łubieński zaczął przekładać powieść przed spotkaniem z Katō, czy już po). Kiedy jednak ukazało się tłumaczenie Dziewickiego („amerykańskie”), to właśnie ono stało się podstawą dla tłumacza. W tym miejscu należy odnieść się do uwagi Čapkovej, która twierdzi, że Katō spotkał się z Łubieńskim, będąc już w trakcie tłumaczenia powieści (właśnie z wydania amerykańskiego). O wydaniu Knopfa wspomina także Reymont w liście z 28 kwietnia 1925 roku – pisze: „Zakładam, że pan Katō nie jest zaznajomiony z językiem polskim, ale myślę, że tłumaczenie było w dużej mierze oparte na angielskim tłumaczeniu Knopfa z Nowego Jorku. Byłbym niezmiernie szczęśliwy, gdyby pomógł Pan [Łubieński] uzupełnić tłumaczenie, wypełniając luki tłumaczeniem angielskim”⁵⁵. Zacytowane źródła nie pozwalają na jednoznaczne określenie, kiedy rozpoczęła się współpraca Katō i Łubieńskiego (por. spotkanie opisane przez Čapkovą), a także na jakim etapie prac przekładowych był wtedy Katō (może chodzi tu nie o właściwy przekład, a o kwestie organizacyjne, wydawnicze itd.). Problem ten wymaga dalszych rozpoznań.

O swoim udziale w pracach nad wydaniem *Chłopów* w Japonii przypomina Łubieński w liście do Reymonta z Tokio (20 października 1925): „Muszę się jednak Panu przyznać [...], że było mi trochę przykro, że pomimo tyłu moich wysiłków, prasa polska nie wspomniała ani słówkiem o moim przyczynieniu się do wydania *Ch.*”⁵⁶. Okazuje się, że nie było to do końca prawdą – o Łubieńskim pisze Bogdan Richter w artykule *Reymont w Japonii*, który ukazał się w 1926 roku w „Tygodniku Ilustrowanym” (nr 49) – było to jednak dużo później niż cytowany wyżej list, a i sama wzmianka była bardzo lakoniczna: „[Asadori Katō] tłumaczył jednak *Chłopów* [...]”

⁵⁴ AWK, Teczka m8, [List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta], Tokio, 18 lipca 1925, bez pag.

⁵⁵ [List Władysława Reymonta do Stefana Łubieńskiego], Paryż, 28 kwietnia [1925], *Nōmin*, t. 1, s. 1.

⁵⁶ AWK, Teczka m8, [List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta], Tokio, 20 października 1925, bez pag.

nie z oryginału polskiego, lecz z przekładu angielskiego, pod ogólnym kierownictwem członka naszego poselstwa w Tokio, pana Ru-bi-e-no-suki (japońska pisownia i wymowa nazwiska Łubieński)⁵⁷. Również we wspomnianym już archiwum Kotowskiego znajduje się notatka z odpisem z „Gazety Krakowskiej” (6 VI 1925): „p. Asadoro Kato, z pomocą St. Łubieńskiego, polskiego inżyniera osiadłego w Tokio przełożył *Chłopów* na język japoński”⁵⁸. Rozżaleniu Łubieńskiego trudno jednak się dziwić, ponieważ przyczynił się nie tylko do powstania samego przekładu. Miał swój udział również w przygotowaniu szaty graficznej wydania (projekt okładek, stron tytułowych, wybór ilustracji⁵⁹). Napisał również przedmowę do wydania japońskiego, zamieszczoną w 2 tomie powieści. Zakres jego działań dotyczył zatem aż trzech aspektów wydawniczych: współpracy z autorem i z tłumaczem, przygotowania projektu graficznego edycji oraz opracowania obszernego komentarza krytycznoliterackiego.

Nōmin, czyli *Chłopi*

Stuletni przekład *Chłopów* jest przekładem pośrednim, którego podstawę stanowił tekst w języku angielskim. Taka praktyka nie była zjawiskiem odosobnionym – przed II wojną światową językami pośredniczącymi w tłumaczeniu literatury polskiej na japoński były: angielski, francuski, esperanto (przekłady bezpośrednie zaczęły pojawiać się w latach 50. XX wieku)⁶⁰. Asadori Katō rozpoczynając pracę nad *Chłopami*, musiał zmierzyć się nie tylko z odmiennością językową tekstu, ale przede wszystkim kulturową. Zastosowany przez niego sposób tłumaczenia (lub może – adaptacji) scharakteryzował polski dziennikarz, Aleksander Janta-Polczyński:

Asadori właściwie nie tłumaczy, lecz transponuje, nie przekłada, lecz przystosowuje. I to nie tylko do języka, ale do mentalności czytelników, nie znających najczęściej świata, ani tła, na którym dzieją się europejskie powieści [...]. Na kanwie oryginału tworzy przystosowany do japońskiego sposobu rozumienia odpowiednik, jakby inny, japoński oryginał, który jest trochę wolnym przekładem, a trochę własną wersją dzieła urodzonego w świecie innych środków wyrazu, innych sposobów reakcji i myśli autora i czytelnika, innej sztuki pisarskiej⁶¹.

Choć niniejszy artykuł nie prezentuje szczegółowej analizy języka i stylu przekładu, to warto zasygnalizować tę kwestię na choćby kilku przykładach. Szczegółowe wyjaśnienia nieznanym japońskiemu odbiorcy realiów Katō umieścił w przypisach (w znacznej części zbieżnych z przypisami

⁵⁷ Zob. B. Richter, *Reymont w Japonii*, „Tygodnik Ilustrowany” 1926, nr 49, s. 851, <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/300/edition/171/content> [dostęp: 5.02.2025].

⁵⁸ [Notatka] *Ad. japońskiego tłumaczenia 1925*, AWK, Teczka m8, bez pag.

⁵⁹ Więcej na ten temat w dalszej części artykułu.

⁶⁰ Zob. K. Kuyama, „*Quo vadis*” w Japonii..., s. 134.

⁶¹ A. Janta-Polczyński, *Polonica w Japonii. II*, „Gazeta Polska” 1937, nr 96, cyt. za R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii...*

wersji angielskiej): dotyczą one, między innymi, obrzędu „dziadów”, rusyfikacji, zwyczajów związanych z zamążpójściem (swaty, rozpleciny), gacenia chałupy na zimę (praktyka znana również w Japonii), komunii oraz opłatka. Katō podjął próbę przetłumaczenia (lub: wytłumaczenia) realiów życia codziennego, odwołując się do zjawisk, zwyczajów, przedmiotów i słów znanych jego rodakom. Przykładem zastosowania jego praktyki translatorskiej może być słowo „barszcz”: w wersji japońskiej użyte zostały znaki 蒾菜 oznaczające warzywo japońskie *takana*, *kyona*, przypominające polski szczaw, liście szpinaku, natomiast dodane czytanie „ちさ”- *chisa*, odpowiadałoby polskiej sałacie (samo słowo *chisa* pisane jest bowiem znakami 高苣, co tłumaczy się jako sałatę, podobną do rzymskiej). Nasuwa się przypuszczenie, że Katō porównywał warzywa botwinki, a nie buraka, będącego podstawowym składnikiem barszczu. Co ciekawe, wywar z warzyw *takana*, *kyona* jest zielony, a nie czerwony⁶². Na uwagę zasługuje również fragment z rozdziału XI (tom 1), zawierający rozmowę Dominikowej i Jagny przed weselem. Jedno z japońskich słów zastosowanych przez tłumacza odzwierciedla charakter relacji międzyludzkich w Japonii. W oryginale polskim czytamy: „Rady dobrej nikomu za wiele [...]. Bacz i to, by z Boryną nie huruburu, a miętko, a dobrocią”⁶³. Wersja japońska tej rady brzmi: „Jak do ucha wejdzie Ci kilkakrotnie coś dobrego, to nie zaszkodzi. Pomyśl o tym dobrze. Borynę masz szanować, nie możesz go źle traktować. Bądź dobra dla Boryny, spolegliwa [delikatna], służ mu [służ mu delikatnie, z kontekstu wynika szacunek]”. Pojawiają się tutaj dwa ważne słowa: *tsukaeru* 仕える, oznaczające „służyć komuś” (komuś stojącemu wyżej w hierarchii społecznej, nie ma tu równorzędności) oraz wyrażenie *zonzai ni suru*: ぞんざいにする, oznaczające „bez szacunku, niedbale” (w tym przypadku użyte w kontekście, jak nie należy traktować męża). Wydzźwięk tej rady dostosowany został do mentalności i obyczajowości japońskiej.

Jak wspomniano, japońska edycja nosi tytuł *Nōmin*⁶⁴ (農民 - ‘chłopi’); poszczególne tomy (każdy o wym. 13,5 x 19,5 cm) to: 秋 *Aki* (Jesień); 冬 *Fuyu* (Zima); 春 *Haru* (Wiosna); 夏 *Natsu* (Lato). Zgodnie z tradycją japońską, woluminy otwierają się od prawej strony (czytanie również zgodne z *takegaki* – zasadą pisma pionowego), a grzbiet znajduje się po lewej (podano na nim tytuł, a także imiona i nazwiska: polskiego autora oraz japońskiego tłumacza). Na płóciennych oprawach z motywami łowickimi widnieją polskie (!) tytuły tomów⁶⁵; każda z nich ma inny kolor (*Jesień*, *Zima* – dwa odcienie naturalnego płótna, *Wiosna* – kolor różowy, co stanowić

⁶² Jak zauważa Janta-Polczyński, Katō nie cieszył się uznaniem Japończyków, którzy mieli zastrzeżenia do jego pracy translatorskiej (przekłady „z drugiej i trzeciej ręki”). Jednak on sam uważał, że „dosłowność wszelka byłaby pociechą żadną, a zgubą, nudą albo zupełnym niezrozumiałstwem”. W tym kontekście nie dziwi dostosowywanie treści „Chłopów” do realiów japońskich. Por. A. Janta-Polczyński, *Wspomnienie...*, tamże.

⁶³ W.S. Reymont, *Chłopi*, Wrocław 1991, s. 224.

⁶⁴ W komentarzach i przypisach Barbary Koc do listów Reymonta pojawia się zniekształcony wariant tytułu: „Homiu [Chłopi]”. Zob. W.S. Reymont, *Korespondencja 1890–1925*, oprac. B. Koc, Warszawa 2002, s. 411, 437, 528.

⁶⁵ Podobnie w japońskim wydaniu *Quo vadis* – por. Instytut Polski w Tokio, Facebook, post z dn. 8 lipca 2019, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2269493359786544&set=a.276197282449505> [dostęp: 10.05.2025].

może nawiązanie do kwiatów sakury, *Lato* – kolor niebieski, nawiązujący do niebieskich hortensji, kwitnących w porze letniej). Oryginalnie każdy wolumin posiadał tekturową obwolutę z etykietą, na której znajdował się tytuł dzieła, nazwisko autora, tłumacza oraz informacje, że jest to książka, która otrzymała Nagrodę Nobla. Identyczne informacje znalazły się na stronach tytułowych, które w górnej części zawierają również elementy graficzne, zaprojektowane przez Stefana Łubieńskiego (tom 1 – wejście do wiejskiej chaty, tom 2 – skrzynia ludowa z datą 1887⁶⁶, tomy 3–4 – motywy roślinne)⁶⁷. Jedną z ciekawszych i ważniejszych dla japońskiego czytelnika części książki były zapewne zdjęcia umieszczone na kartach początkowych. Znalazły się wśród nich czarno-białe reprodukcje obrazów polskich malarzy oraz fotografie przybliżające polskie realia: krajobrazy, ludzi, stroje, architekturę. Część zdjęć opisanych przez tłumacza jako „przykładowe” ma rozbudowane podpisy (dopowiedzenia)⁶⁸: „Polska dziewczynka⁶⁹”. Tak czytelnik może sobie wyobrazić Józkę⁷⁰; „Zdjęcie grupowe – rodzina chłopów mieszkająca we wsi Lipka, na tle chałupy. Możemy sobie wyobrazić, że jest to dom Boryny. Zdjęcie dostarczył Łubieński⁷¹” (jest to fotografia rodziny Pawlinów, pochodząca z periodyku „Ziemia”, stanowi egzemplifikację

⁶⁶ Data może być nawiązaniem do roku wydania powieści *Ziemia* Emila Zoli. W 1897 roku Reymont osiedlił się w pobliżu Romille (Francja), gdzie toczy się akcja powieści. Uznając – z jednej strony – Zołę za duchowego ojca *Chłopów*, a z drugiej – *Ziemie* za „obelgę i krzywdę wyrządzoną ziemi francuskiej i jej pracownikom” nosił się z zamiarem napisania własnej powieści o francuskich chłopach. Por. F. Ziejka, *Wstęp*, [w:] W. Reymont, *Chłopi*, Warszawa 1991, s. XXX–XXXI; Reymont w Paryżu. *Literatura polska uczciła autora „Chłopów”*. *Wywiad Lefevre’a z polskim pisarzem*, „Wiadomości Literackie” 1925, nr 21, s. 1, https://bibliotekacyfrowa.ujk.edu.pl/Content/901/PDF/wiadomosci_literackie_nr_21_1925.pdf [dostęp: 15.11.2025].

⁶⁷ Zawartość tomów (co istotne, każda z części książki, tzn. przedmowy oraz tekst główny mają odrębną numerację): **Tom 1** *Jesień*: strona tytułowa z motywem drzwi wiejskiej chaty; karta nieliczbowana z portretem Reymonta oraz faksymile podpisu; 2 karty nieliczbowane ze zdjęciami (podpisanymi jako: *Zdjęcie kościółka wiejskiego*; *Wyobrażenie Kuby – polski robotnik*; *Polska dziewczynka*, *Wyobrażenie krzyża* [kapliczka]; *Rodzina chłopów mieszkająca we wsi Lipka, na tle chałupy. Możemy sobie wyobrazić, że jest to dom Boryny. Zdjęcie dostarczył Łubieński*; przedmowa Stanisława Patka (s. 1–2), przedmowa Asadoriego Katō (s. 1–4); tekst główny powieści (s. 1–517); kolofon; nowości wydawnicze (3 strony). **Tom 2** *Zima*: strona tytułowa z motywem skrzyni ludowej z datą 1887; karta nieliczbowana zdjęcie Reymonta; 2 karty nieliczbowane ze zdjęciami (podpisanymi jako: *Pejzaż zimowy*, *Starszy rolnik w typie Boryny*, *Kobieta w typie Jagny*; list Reymonta do Łubieńskiego (w górnej części strony 1 znajduje się faksymile odrębnego upoważnienia pisarza dla niewymienionego z nazwiska adresata, tekst w języku polskim) (s. 1–3); Przedmowa Łubieńskiego (s. 1–16); tekst główny powieści (s. 1–588; tom zawiera ingerencje cenzury na stronach – rozdział 6: 263–264 oraz rozdział 11: 462–464, 467, więcej na ten temat w dalszej części artykułu); kolofon; 3 strony nowości wydawniczych, w tym zapowiedź tomu *Wiosna*. **Tom 3** *Wiosna*: strona tytułowa z motywem roślinnym; 2 karty nieliczbowane ze zdjęciami (podpisane jako: *Polscy ubodzy chłopci, tzw. komornicy*; *Wiosna na polu*; *Dwóch polskich chłopów*; *Chłopka polska*); tekst główny (s. 1–616); kolofon; 3 strony nowości wydawniczych. **Tom 4** *Lato*: strona tytułowa z motywem roślinnym, 2 karty ze zdjęciami (podpisane jako: *Młoda chłopka*; *Polska chłopka z dziećmi*; *Polski letni wieczór*); tekst główny (s. 2–613); kolofon; 5 stron nowości wydawniczych.

⁶⁸ Autorami podpisów do zdjęć byli najprawdopodobniej Katō i Łubieński.

⁶⁹ *Nōmin...*, t. 1, k. 2 nlb.

⁷⁰ Zdjęcie udało się rozpoznać – jest to *Portret Stasi* z 1913 roku, autorstwa Henryka Grombeckiego.

⁷¹ *Nōmin...*, t. 1, k. 3 nlb.

folkloru łowickiego⁷²); „Polscy ubodzy chłopi, tzw. komornicy, którzy pojawiają się w tej powieści, nie posiadają ani ziemi, ani domów i wielu z nich pracuje dorywczo”⁷³. Tokijskie wydanie *Chłopów* łączy w sobie japońską typografię z elementami polskimi: motywami ludowymi na oprawie i na stronach tytułowych, zdjęciami oraz faksymilami (podpisy Reymonta; odautorskie upoważnienie w sprawach wydawniczych, spisane odręcznie w języku polskim⁷⁴). W tomach podano daty wydania: oddania do druku oraz ukończenia druku (chodzi oczywiście o daty kolejnych dodruków, np. *Jesień* – „Oddana do druku w 14 roku ery Taishō 10 czerwca, wydrukowana 15 czerwca”, dodruk 9). Zapowiedzi wydawnicze na ostatnich stronach książki informują o kolejnych tomach powieści *Chłopi* oraz o innych dziełach literatury Zachodu (seria wydawnicza „Wybór największych pisarzy świata”, w której ukazały się między innymi: *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza, *Serce* Edmunda de Amicisa czy *Wyspa skarbów* Roberta Louisa Stevensona). Każdy egzemplarz posiada kolofon, czyli metrykę zawierającą informacje o autorze tłumaczenia (jak również jego stempel – *inkan*, świadectwo oryginalności) i wydawnictwie odpowiedzialnym za ukazanie się powieści. Pierwszy tom kosztował 2 jeny 50 sen (w 1926 roku było to „6 złotych polskich”⁷⁵), pozostałe – 2 jeny 80 sen⁷⁶. Niestety, w wydaniu brakuje informacji o nakładzie dzieła (na podstawie ocalałej korespondencji pochodzącej z AWK oraz praktyki wydawnictwa Shunjusha można przypuszczać, że pierwszy druk każdego z tomów wynosił 500 egzemplarzy, nie wiadomo jednak, ile egzemplarzy ukazywało się w kolejnych dodrukach).

W dwóch pierwszych tomach powieści znalazły się cztery przedmowy wydawnicze w języku japońskim: tom 1 – przedmowa dyplomaty polskiego Stanisława Patka, przedmowa tłumacza Asadoriego Katō, tom 2 – list Władysława Reymonta do Stefana Łubieńskiego oraz przedmowa Stefana Łubieńskiego. Autorem pierwszej przedmowy był Stanisław Patek⁷⁷ – poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny RP w Japonii w latach 1921–1926. Jako miłośnik sztuki i kultury Japonii zyskał sympatię nie tylko Japończyków, ale i przedstawicieli innych placówek dyplomatycznych w Tokio (np. ambasadora Francji – Paula Claudela). Patek w przedmowie do japońskiego

⁷² Por. [Zdjęcie rodziny Pawlinów], „Ziemia. Tygodnik Krajoznawczy Ilustrowany” 1911, R. 2, nr 12, s. 185, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/109057/edition/121540/content> [dostęp: 2.03.2025]. Warto w tym miejscu dodać, że na zdjęciu znajduje się Anastazja Pawlina – znana w regionie z pięknych wycinanek z papieru (co jest wyraźnym nawiązaniem do reymontowskiej Jagny). Zob. tamże.

⁷³ *Nōmin...*, t. 3, k. 1 nlb.

⁷⁴ Faksymile upoważnienia spisane ręką Reymonta: „Upoważnienie formalne dla jw. Pana, na tłumaczenie *Chłopów* i innych moich prac prześle Panu P. Fiedorowicz, mój prawny zastępca w tych sprawach”. Jerzy Fiedorowicz – adwokat w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, zajmował się sprawami wydawniczymi Reymonta. Zob. B. Koc, W.S. Reymont. *Korespondencja 1890–1925*, s. 46, 397.

⁷⁵ B. Richter, *Reymont w Japonii...*

⁷⁶ Ceny umieszczono w poszczególnych tomach.

⁷⁷ Stanisław Patek (1866–1944) – adwokat, dyplomata. W historii Polski zapisał się jako obrońca więźniów politycznych po rewolucji 1905 roku (m.in. Józefa Montwiła-Mireckiego oraz Stanisława Okrzei). Zob. M. Kruszyński, *Stanisław Patek w Japonii...* oraz M. Gmurczyk-Wrońska, *Stanisław Patek – szkic do biografii: stan badań, źródła, problemy badawcze*, „Dzieje Najnowsze” 2007, R. 29, nr 3, s. 3–25.

wydania *Chłopów*, opatrzonej datą 8 czerwca 1925 roku⁷⁸, podkreśla polski, a jednocześnie uniwersalny charakter powieści Reymonta. Zwraca uwagę na język i styl pisarza – obrazowo oddające piękno ojczyznej wsi. Zauważa również, że tematyka utworu „była doskonałym wyborem ku chwale Polski”⁷⁹, ponieważ chłopci, stanowiący dużą część polskiego społeczeństwa, wnieśli ogromny wkład w historię kraju i w walkę o niepodległość. Przedmowa Asadoriego Katō zawiera fragment, wybrany jako motto do niniejszego artykułu, zawierający osobiste wyznanie autora przekładu, podkreślającego „desperacką chęć” przetłumaczenia dzieła Reymonta. Katō zdaje sobie sprawę z wagi i znaczenia powieści: „Mam pełną świadomość, że [...] dotknięciem tego tematu poruszę cały kraj”. Opisuje pokrótce życie Reymonta, zwracając uwagę na patriotyzm pisarza i jego rodziny. Dziękuje również osobom zaangażowanym w wydanie powieści w Japonii – Patkowi za słowo wstępne oraz Łubieńskiemu za przyjaźń, współpracę w zakresie tłumaczenia i wprowadzenie (wydrukowane w tomie 2). Wymienia również nazwiska Japończyków, dzięki którym wydanie doszło do skutku (Toyoho Kanda, Seitaro Furudate – założyciele wydawnictwa).

Tom drugi otwiera list Władysława Reymonta do Stefana Łubieńskiego⁸⁰, napisany w Paryżu, 28 kwietnia 1925 roku⁸¹:

Bardzo się cieszę, że to Pan Katō Asadori przetłumaczył *Chłopów*. Chciałbym również podziękować za wszystkie wysiłki włożone w sukces publikacji. Frapuje mnie i chciałbym wiedzieć, jakie wrażenie *Chłopi* wywarli na czytelniku w Japonii. Byłbym bardzo wdzięczny, gdyby mógł mi Pan przesłać kilka egzemplarzy książki w języku japońskim oraz wycinki artykułów z japońskich i angielskich gazet, które ukazały się w Tokio. [...] Nie ma w życiu nic bardziej zaskakującego niż zbieg okoliczności, a przecież 20 lat temu moja żona przetłumaczyła na język polski *Kokoro* Koizumi Yakumo, wspaniałą japońską opowieść i była to pierwsza książka w Polsce przetłumaczona z języka japońskiego⁸².

⁷⁸ Data najprawdopodobniej błędna, ponieważ jak już wspomniano, tom 1 ukazał się wiosną 1925. Przypuszczalnie chodzi o czerwiec 1924 roku.

⁷⁹ S. Patek, [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 1, s. 1.

⁸⁰ Nad listem, w górnej części karty, zamieszczono faksymile upoważnienia dla wydawcy, sporządzone ręką Reymonta (tekst w języku polskim). Zob. [List Władysława Reymonta do Stefana Łubieńskiego], Paryż, 28 kwietnia 1925, [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 2, s. 1–3.

⁸¹ List opatrzony został wyłącznie datą dzienną, 28 kwietnia, z dopiskiem „bieżącego roku”. W wersji japońskiej zdanie o tłumaczeniu przez A. Katō odnosi się do przyszłości, jednak dalsze fragmenty listu odnoszą się do przeszłości (prośba o przesłanie wycinków z prasy), co pozwala datować go na rok 1925. Można przypuszczać, że gdyby list został napisany w 1924 roku, to najprawdopodobniej znalazłby się w 1 tomie powieści. Datowania nie da się ustalić na podstawie biografii Reymonta, ponieważ zarówno wiosną 1924, jak i 1925 roku przebywał w Paryżu. Zob. [List do Włodzimierza Morawskiego], 24 marca 1924, [w:] *Reymont w Ameryce*, Warszawa 1970, s. 136–137 oraz *Reymont w Paryżu. Literatura polska uczciła autora „Chłopów”...*

⁸² Chodzi najprawdopodobniej o wydanie *Ko-Ko-Ro* z 1906 roku, w którym nie podano ani nazwiska, ani inicjałów lub choćby pseudonimu tłumacza (podpis pod wstępem: „Tłomacz” – zob. Lafcadio Hearn [Yakumo Koizumi], *Ko-Ko-Ro*. Kraków 1906, strona n1b, <https://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/31626/PDF/A18291.pdf> [dostęp: 16.11.2025]). Wydanie odnotowane w: I. Schreiber, *Polska bibliografia japonologiczna po rok 1926*, Kraków 1929, s. 21: „33.

Reymont w liście wspomina również o swoim opowiadaniu, które „było hołdem dla bohaterskiego ducha Japończyków”⁸³. Zauważa, że do Polski dociera niewiele informacji na temat Japonii: „Tylko od czasu do czasu przypadkowy podróżnik przywozi w prezencie »nowinki« z Kraju Kwitnącej Wiśni. Niemniej, w Polsce panuje głębokie zrozumienie i podziw dla Japonii”⁸⁴. W końcowej części listu wyraża chęć odwiedzenia Nipponu, prosi również Łubińskiego o wskazanie czasu (pory roku), który byłby najodpowiedniejszy na taką wizytę, biorąc pod uwagę japoński klimat:

Zawsze chciałem odwiedzić Japonię, ale na początku nie mogłem spełnić swojego pragnienia⁸⁵ z powodu wojny w Europie, a teraz wyjazd uniemożliwia mi choroba serca. Zmagam się z nią przez ostatnie kilka lat, ale jak tylko mój stan się poprawi, chciałbym natychmiast wyjechać do Japonii, dlatego byłbym wdzięczny, gdyby Wielmożny Pan mógł mi powiedzieć, kiedy najlepiej byłoby odwiedzić Japonię. Nie noszę ekstremalnych upałów. Jeszcze raz dziękuję Panu i Panu Katō Asadori za Ichnie wysiłki i pomoc⁸⁶.

Były to plany, których polskiemu nobliście nie udało się zrealizować⁸⁷. Za jego życia ukazały się dwa tomy japońskiego przekładu, zobaczył jednak tylko jeden z nich – *Jesień* (co potwierdzają: korespondencja oraz materiały prasowe).

Ostatnia z przedmów, napisana przez Łubińskiego i licząca 16 stron⁸⁸, wprowadza czytelnika w powieściowy świat *Chłopów*, odwołując się do analizy bohaterów, motywów i archetypów. Dużo miejsca autor poświęcił w niej miłości Jagny i Antka, a także postaciom, które oddają według niego charakter „polskiej duszy” (Hanka, Kuba). Interpretuje on powieść jako dzieło łączące w sobie przeciwieństwa: rzeczywistość i świat duchowy, biedę i bogactwo, codzienność i romantyzm, nienawiść i miłość, dzięki

Hearn Lafcadio [Yakumo Koizumi]. *Ko-Ko-Ro*. Kraków 1906. Nkl. Ska Wydawn. Polska. Drukarnia Czasu. [...] Przekład z drugiej ręki z Kokoro, ubers aus d. Engl. v. B. Franzos, Frankfurt a.M. 1906”. Żona Reymonta, Aurelia Marianna z Szacznajderów (I v. Szablowska, III v. Czeszerowa, 1871–1944) była kobietą wykształconą, znała języki obce i sporadycznie zajmowała się przekładami. Por. B. Utkowska, *Listy Władysława Stanisława Reymonta do Zdzisława Dębickiego...*, przypis 28, s. 200 [List Władysława Reymonta do Stefana Łubińskiego], Paryż, 28 kwietnia 1925, *Nōmin...*, s. 1.

⁸³ W liście nie podaje tytułu, zaznacza jedynie, że utwór dotyczy wydarzeń w Port Artur. Chodzi o opowiadanie *Ave Patria, morituri te salutant* (wyd. 1907). Należy również wspomnieć, że inspiracje japońskie pojawiły się w jeszcze jednym utworze Reymonta, zatytułowanym *Komurasaki. Żaloszna historia o pękniętym porcelanowym sercu japońskim* (wyd. 1901).

⁸⁴ [List Władysława Reymonta do Stefana Łubińskiego], Paryż, 28 kwietnia 1925, *Nōmin...*, s. 1.

⁸⁵ W tekście japońskim występuje tu słowo *kokorozashi*, oznaczające: cel, aspiracje, wolę, pragnienie.

⁸⁶ [List Władysława Reymonta do Stefana Łubińskiego], Paryż, 28 kwietnia 1925, *Nōmin...*, t. 2, s. 2.

⁸⁷ Również Katō nigdy nie odwiedził kraju, który go fascynował, a paraliż (jego przyczyną był dwukrotny wylew) sprawił, że pod koniec życia był „pół-robotem [...] pół-manekinem”, jak sam mówił o sobie. A. Janta-Polczyński, *Wspomnienie o Asadorim Katō*, s. 4.

⁸⁸ S. Łubiński, [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 2, s. 1–16.

czemu jest ono z jednej strony obrazem realistycznym, a z drugiej symbolicznym – dotyka spraw uniwersalnych, takich jak miłość, namiętność, miejsce człowieka we wszechświecie. Łubieński napisał ją właściwym dla siebie stylem – symbolicznym i aluzyjnym, co sprawia, że sama w sobie jest tekstem literackim.

Każda z przedmów towarzyszących japońskiemu wydaniu *Chłopów* ma inny charakter: Patek – ceniony adwokat i dyplomata, kolekcjoner sztuki japońskiej, odwołuje się do polskości, Łubieński, artysta i antropozof – do symboliki utworu i świata ducha, Katō – literaturoznawca otwarty na zachodnie dzieła, opisuje życie autora oraz genezę tłumaczenia, podkreślając swoje osobiste zaangażowanie. Te trzy przedmowy miały za zadanie zaznajomić czytelników powieści (przygotowanych mniej lub bardziej do lektury obcych utworów) z okolicznościami powstania dzieła oraz jego treścią. Również list Reymonta jest cennym źródłem informacji biograficznych o samym autorze i o najbliższym mu środowisku.

Recepcja dzieła

Korespondencja Reymonta kilkakrotnie odnotowuje ukazanie się pierwszego tomu *Chłopów* w Japonii. Pisał, między innymi, do Julii Niemiery w liście z 2 maja: „Ale, dali znać z Tokio, że i tam wyszedł I tom. Ciekawym tego japońskiego wydania”⁸⁹; dzień później informował Morawskiego: „Również I tom wyszedł w Tokio po japońsku, ale jeszcze nie mam książki”⁹⁰. Można przypuszczać, że egzemplarz powieści dotarł do autora jesienią: w liście z 15 września dopytywał warszawskiego bibliofila i teatrologa – Mieczysława Rulikowskiego: „PS. Czy widział Pan japońskie wydanie *Chłopów*?”⁹¹, a swoją, nieco lakoniczną, opinię na temat wydania wyraził w liście do Schoella (25 października 1925 roku)⁹²: „bardzo ładna edycja”⁹³.

Według polskich doniesień prasowych z września 1925 roku, Reymont otrzymał egzemplarz z odręcną notatką Katō: „Z pańskim opisem natury ludzkiej spędziłem rok cały najbardziej zachwycającego literackiego żywota, będąc w możności uniezależnić się od całego wrzasku cywilizacji”⁹⁴. „Gazeta Międzycchodzka” donosiła również, że książkę wydano na „pięknym japońskim papierze. [...] Okładka utrzymana jest również w charakterze polskim, co dla inteligentnej publiczności

⁸⁹ AWK, Teczka m8, [List Władysława Reymonta do Julii Niemiery] 2 maja 1925, bez pag. List również w: W.S. Reymont, *Korespondencja 1890–1925*, s. 436.

⁹⁰ Tamże, s. 410.

⁹¹ Tamże, s. 506.

⁹² Franck Louis Schoell (1889–1982) – językoznawca, przetłumaczył *Chłopów* na język francuski (1925). Por. W. Wielgosz, *Reymont i Francja (w 75. rocznicę śmierci laureata Nagrody Nobla)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, Studia Romanica” 2001, nr 1, s. 159–163, <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/5427/AF001--13--Reymont-i-Francja--Wielgosz.pdf?sequence=4&isAllowed=y> [dostęp: 18.03.2025].

⁹³ AWK, Teczka m8, [List Władysława Reymonta do Francka L. Schoella], 25 października 1925 [odpis], bez pag.

⁹⁴ „Chłopi” Reymonta po japońsku i hindusku, „Gazeta Międzycchodzka” 1925, nr 112, z 29 IX. Cyt. za R. Zajączkowski, *Literatura polska w Japonii...*

japońskiej nie może nie przedstawić interesu”⁹⁵. I faktycznie, zainteresowanie powieścią Reymonta było duże, co potwierdzają listy z Archiwum mecenasa Kotowskiego.

Wiadomości na temat japońskiego wydania tomu 1 *Chłopów* i jego recepcji są przewodnim tematem korespondencji Reymonta ze Stefanem Łubieńskim, Stanisławem Patkiem, Wojciechem Morawskim oraz Franckiem L. Schoellem, ocalałej w odpisach W. Kotowskiego⁹⁶. Dwukrotnie w listach pojawia się kwestia honorarium, między innymi 18 lipca 1925 roku Łubieński pisze: „Po długich pertraktacjach udało mi się wydusić 1% dla autora. [...] Pieniądze te akurat dobre na kupienie pary spodni i słomkowego kapelusza”⁹⁷. W sprawie wynagrodzenia pisał również do Reymonta Patek, w liście z 11 września 1925 roku (niepełny odpis wymienia sumę 37 jenów, 50 senów – 19,20 dolarów – jako honorarium przekazane przez S. Łubieńskiego)⁹⁸. Korespondencja dotyczy również kwestii praw autorskich, popularności, jaką zyskało dzieło⁹⁹ (m.in. w kręgach japońskich elit politycznych), a także konfiskaty tomu *Zima*¹⁰⁰.

Jak wynika z zachowanych w AWK listów, pierwszy tom *Chłopów* okazał się sukcesem wydawniczym¹⁰¹. Reymont donosił Morawskiemu (list z 27 października 1925 roku), że otrzymał japońskie wydanie *Jesieni*: „Podobno zostało wyczerpane w ciągu 3 miesięcy”¹⁰². Z kolei Łubieński w liście z 14 sierpnia 1925 roku donosił: „*Jesień* po jap. idzie b. dobrze, prawie wszystkie egzemplarze rozprzedane, jest możliwość nowej edycji [...]. Wiele entuzjastycznych recenzji pojawiło się we wszystkich głównych pismach japońskich: »Asaki«¹⁰³, »Tokio Nichi Nichi«, »J.P. Shimbuni«¹⁰⁴, »Hochi«¹⁰⁵, [ostatnia nazwa – skrót nieczytelny]”¹⁰⁶. Opinię tę potwierdzał Patek (list

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Artykuł koncentruje się na informacjach zawartych w korespondencji Reymonta, choć należy pamiętać, że o japońskim tłumaczeniu *Chłopów* donosiła prasa w Polsce (zob. *Japoński i hinduski przekład „Chłopów”*, „Dziennik Poznański” 1925, nr 274; *Japoński przekład „Chłopów”*, „Kurier Polski” 1925, nr 317, s. 7; „*Chłopi*” Reymonta po japońsku i hindusku, „Gazeta Międzochodzka” 1925, nr 112, z 29 IX).

⁹⁷ AWK, Teczka m8, [List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta], Tokio, 18 lipca 1925, bez pag.

⁹⁸ AWK, [List Stanisława Patka do Władysława Reymonta], Tokio, 11 września 1925, bez pag.

⁹⁹ Reklamy wydawnictwa Shunjusha, a tym powieści Reymonta pojawiały się również z gazetach japońskich (np. „The Japanese American News” 1925, nr z 22 XI).

¹⁰⁰ O konfiskacie pisze również R. Zajączkowski: „Ciekawy jest jednak fakt, że kilka lat po ukazaniu się *Chłopów* władze japońskie skonfiskowały niesprzedane egzemplarze, nie podając przyczyn takiego postępowania. Por. *Japonia – jej kult i kultura*, „Gazeta Literacka” 1926, nr 13–14”. Najprawdopodobniej chodzi właśnie o konfiskatę *Zimy* (por. rok wydania cytowanej przez Zajączkowskiego gazety).

¹⁰¹ Potwierdzają to również opracowania japońskie, jak np. A. Yuasa, *O Asadorim Katō...*

¹⁰² AWK, Teczka m8, [List Władysława Reymonta do Włodzimierza Morawskiego], 27 października 1925 [odpis], bez pag.

¹⁰³ Błędny wariant tytułu, właściwa nazwa gazety to „Asahi Shinbun”. Liczne recenzje w prasie japońskiej po ukazaniu się pierwszego wydania potwierdza również „Warszawski Dziennik Narodowy”, zob. „*Chłopi*” Reymonta po japońsku, „Warszawski Dziennik Narodowy” 1937, nr 120, s. 7.

¹⁰⁴ Poprawnie: „Shinbun”.

¹⁰⁵ Chodzi najprawdopodobniej o gazetę „Hochi Shinbun”.

¹⁰⁶ AWK, Teczka m8, [List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta], Tokio, 14 sierpnia 1925, bez pag.

z 11 września 1925 roku, Tokio): „[...] książka Pańska robi furorę. Ja sam rozesłałem już wiele egzemplarzy. Czytają ją [...] wszystkie japońskie ministrowe. Gdy powrócą i nastąpi seria jesiennych przyjęć, będą musiały szczegółowo opisać mi swoje wrażenia. Książka ta stała się jednym ze środków polskiej propagandy, kt[ó]rą Poselstwo nasze uprawia z całym zapałem [...]”¹⁰⁷. Wymienione w liście jesienne przyjęcia (*garden party*) organizowane były przez władze japońskie w ogrodach pałacu cesarskiego Akasaka i rozpoczynały sezon towarzyski. Podobnie strona polska organizowała szereg spotkań dla władz japońskich – Patek jako człowiek wykształcony i towarzyski również i w taki sposób realizował misję dyplomatyczną¹⁰⁸.

Wydanie tomu drugiego nie obyło się bez problemów. Pisze o nich Łubieński (list z 20 października 1925 roku): „Tragikomiczną rzecz mam Panu do doniesienia: – *Zima* została wzbroniona w Japonii przez policję za... zbyt realistyczne opisy scen miłosnych¹⁰⁹. Po skonfiskowaniu 500 pierwszych egzemplarzy¹¹⁰ i krzykach rozpaczy edytora, szef policji zgodził się na zmianę pewną swej pierwszej instrukcji, pozwalając wydać 2 tom *Chłopów* z wykreśleniami 2 rozdziału i całego II [11 – przyp. aut.] rozdziału¹¹¹. Trzeba przyznać jednak, że obecnie policja tutaj staje się nerwowo przewrażliwioną i zbyt obserwującą wszelkie »zamorskie« wpływy i kierunki... trzeba przyjąć całą rzecz z poddaniem... bo wzbronienie przez policję jest świetną reklamą dla pańskiego dzieła”¹¹². Miesiąc później (list z 20 listopada 1925 roku) informuje Reymonta o wielu artykułach i protestach japońskich, które spowodowały dziennikarskie „kaczki” (konfiskata tomu miałyby rzekomo przyczynić się do zaostrzenia stosunków polsko-japońskich).

Dotychczasowa (i co należy podkreślić – wstępna) kwerenda materiałów na temat recepcji powieści Reymonta w Japonii objęła dwa rodzaje źródeł. Pierwszym z nich była korespondencja pochodząca z tzw. Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego, zawierająca listy osób bezpośrednio związanych z wydaniem japońskiego przekładu. Choć zbiór ten liczy jedynie 9 listów i jedną notatkę z lat 1920/1921–1925, to należy go uznać za cenne, unikatowe oraz mało znane źródło do historii japońskiej edycji *Chłopów*. Jak zauważają Dorota Samborska-Kukuć oraz Beata Utkowska: „Ponieważ oryginały wielu tych listów i dokumentów uległy zniszczeniu podczas wojny, odpisy Kotowskiego są jedynym źródłem wiedzy na ich temat, jedynym przekazem, jakim dysponujemy. Nawet obarczone ryzykiem skażenia – błędem odczytania autografu czy niekompletnością tekstu – dla

¹⁰⁷ AWK, Teczka m8, [List Stanisława Patka do Władysława Reymonta]...

¹⁰⁸ Por. M. Kruszyński, *Stanisław Patek w Japonii...*, s. 147.

¹⁰⁹ Dzięki porównaniu z wydaniem polskim udało się ustalić, że są to dialogi między Jagną a Antkiem.

¹¹⁰ W tomach japońskiego wydania „*Chłopów*”, które posłużyły autorkom do niniejszego opracowania, brak informacji dotyczącej nakładu. W tomach 1–3 znajdują się jedynie informacje o dodruku – i tak tom 1 pochodzi z 9 dodruku, tom 2 z 7, a tom 3 z 4.

¹¹¹ Potwierdza to list Reymonta do Morawskiego, z 20 listopada 1925: „Pierwszy tom *Chłopów* wyszedł po żydowsku, zaś II po japońsku, został okrojony przez cenzurę, wyszedł jednak”. Zob. *Reymont w Ameryce. Listy do Wojciecha Morawskiego*.

¹¹² AWK, Teczka m8, [List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta], Tokio, 20 października 1925, bez pag.

wiedzy o Reymontcie mają wartość ogromną¹¹³. Druga grupa materiałów źródłowych to wzmianki prasowe – choć również nieliczne, to podkreślające doniosłość ukazania się tłumaczenia japońskiego, a także te, które ukazały się po śmierci Asadoriego Katō. Zagadnienie recepcji *Chłopów* wymaga dalszych poszukiwań – ze szczególnym uwzględnieniem japońskich źródeł prasowych z lat 1925–1926, a także współczesnej japońskiej literatury przedmiotu.

Podsumowanie

Na podstawie wykorzystanych w artykule źródeł oraz opracowań można przypuszczać, że pierwsze wzmianki o japońskim tłumaczeniu *Chłopów* pojawiły się około 1920 roku (korespondencja Frycz – Reymont). Realizacji tego przedsięwzięcia po 1923 roku podjęli się: Japończyk – profesor Asadori Katō oraz Polak – Stefan Łubieński. Na podstawie wersji anglojęzycznej, z komentarzami Łubieńskiego wyjaśniającego tłumaczowi polskie realia, powstał japoński przekład, wydany w latach 1925–1926 (Tokio, Wydawnictwo Shunjusha). Edycja uwzględniła elementy typowe dla wydawnictw japońskich, jednocześnie wprowadzając japońskiego czytelnika w świat polskiego folkloru (szata graficzna, zdjęcia, reprodukcje obrazów przedstawiające polską wieś, przypisy) oraz polskiej literatury (przedmowy wydawnicze). Ukazanie się polskiej powieści nagrodzonej Noblem w odległej Japonii było wydarzeniem ważnym, wzbudzającym zainteresowanie japońskich odbiorców (o czym świadczy korespondencja Reymonta), odnotowywanym przez ówczesną prasę polską i japońską. Niezwykle cennym z badawczego punktu widzenia źródłem są, wykorzystane w niniejszym artykule, przedmowy do japońskiego wydania powieści (w tym poszukiwany przez Kotowskiego list Władysława Reymonta z 28 kwietnia 1925 roku), listy zgromadzone w Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego. Umożliwiły one nakreślenie genezy i recepcji dzieła, a także wskazanie postaci kluczowych (oraz ich roli) dla powstania japońskiej edycji *Chłopów* (Asadori Katō, Stefan Łubieński)¹¹⁴.

Powstałe z ciekawości wobec Polski (oraz z „desperackiej chęci przetłumaczenia [powieści]”) przedsięwzięcie, którego podjął się „Chōchō”, jest przykładem uniwersalnego charakteru literatury łączącej nawet tak odległe kulturowo kraje. Do pomyślnego wydania powieści Reymonta przyczyniły się: otwartość Japonii na Zachód, zainteresowanie społeczeństwa japońskiego literaturą obcą (szczególnie noblowską), obecność Polaków w Tokio (Łubieński, Patek), a także dostępność anglojęzycznego przekładu. Opublikowana sto lat temu japońska edycja *Chłopów* stanowi interesujący i mało znany przykład współpracy środowisk inteligenckich polskich i japońskich lat 20. XX wieku.

¹¹³ D. Samborska-Kukuć, B. Utkowska, *Bezcenne reymontiana...*, s. 208.

¹¹⁴ Należy również pamiętać o anglo- i niemieckojęzycznej literaturze przedmiotu (Čapková, Łubieński), dzięki której możliwe było ustalenie podstawowych informacji biograficznych (rekonstrukcja biografii Ziny Łubieńskiej jest luką badawczą wymagającą wypełnienia).

Japońskie wydanie powieści, a także przytoczone w wyborze materiały źródłowe wymagają dalszej, pogłębionej analizy. Niniejszy artykuł ma charakter pionierski, dlatego uzasadniona badawczo jest również wnikliwa kwerenda źródeł japońskich, ze szczególnym uwzględnieniem ówczesnej prasy oraz kwerenda archiwalna, obejmująca dokumentację polskiej placówki dyplomatycznej w Tokio z lat 20. XX wieku. Autorki, przekonane o konieczności przybliżenia szerokiemu gronu odbiorców tematu japońskiej edycji *Chłopów* Wł. Reymonta, będą kontynuować swoje badania. Japoński przekład powieści noblisty stanowi wspólne dla obu krajów dziedzictwo kulturowe, które należy poznawać i popularyzować, co wydaje się działaniem szczególnie ważnym w kontekście obchodzonego właśnie Roku Reymontowskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego, Teczka m8 „Reymont w Japonii i w Rosji” [wykaz korespondencji Reymonta, kolejność chronologiczna]:
1. List Karola Frycza do Władysława Reymonta, Tokio, 5 października 1921.
 2. List Władysława Reymonta do Julii Niemiery, 2 maja 1925, [odpis].
 3. List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta, Tokio, 18 lipca 1925.
 4. List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta, Tokio, 14 sierpnia 1925.
 5. List Stanisława Patka do Władysława Reymonta, Tokio, 11 września 1925.
 6. List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta, Tokio, 20 października 1925.
 7. List Władysława Reymonta do Francka L. Schoella, 25 października 1925 [odpis].
 8. List Władysława Reymonta do Wojciecha Morawskiego, 27 października 1925 [odpis].
 9. List Stefana Łubieńskiego do Władysława Reymonta, Tokio, 20 listopada 1925.
 10. List Władysława Reymonta do Wojciecha Morawskiego, 20 listopada 1925 [odpis].
 11. [Notatka] „Ad. japońskiego tłumaczenia 1925”.
- Burdelski P., *Spór terytorialny w stosunkach rosyjsko-japońskich o przynależność południowych Wysp Kurylskich*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2003, t. 3, <https://ejournals.eu/czasopismo/gkaw/artukul/spor-terytorialny-w-stosunkach-rosyjsko-japonskich-o-przynalezosc-poludniowych-wysp-kurylskich> [dostęp: 3.03.2025].
- Čapková H., *GARAKUTASHŪ – a network for modern craft and design*, https://www.academia.edu/44892647/GARAKUTASHŪ_a_network_for_modern_craft_and_design_我楽他宗_民藝とモダンデザイナーの集まり [dostęp: 15.06.2025].
- Čapková H., *The Mystical Spirit of Japan – Stefan Łubieński and Transnational Artistic Networks in 1920s Japan*, „Studia Religiológica” 2020, t. 53(1), s. 15–31, https://www.academia.edu/43932727/The_Mystical_Spirit_of_Japan [dostęp: 15.01.2025].

- „Chłopi” Reymonta po japońsku, „Warszawski Dziennik Narodowy” 1937, nr 120, s. 7.
- „Chłopi” Reymonta po japońsku i hindusku, „Gazeta Międzyczodzka” 1925, nr 112, 29 IX.
- Deja K., *Polski japonizm literacki*, Kraków 2021.
- Fiedorczuk S., *Polacy na południowym Sachalinie*, „Studia Polonijne” 1997, t. 18, s. 77-114.
- Gmurczyk-Wrońska M., *Stanisław Patek – szkic do biografii: stan badań, źródła, problemy badawcze*, „Dzieje Najnowsze” 2007, R. 29, nr 3, s. 3-25.
- Grzelak Sz., Pigulak M., Wierzchoń P., *Japonia w prasie polskiej XIX wieku*, Poznań 2021.
- Hearn L. [Yakumo Koizumi], *Ko-Ko-Ro*, Kraków 1906.
- Instytut Polski w Tokio, Facebook, post z dn. 8 lipca 2019, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2269493359786544&set=a.276197282449505> [dostęp: 10.05.2025].
- Instytut Polski w Tokio, *Stosunki polsko-japońskie*, <https://instytutpolski.pl/tokyo/pl/poznaj-polske/artykuly/stosunki-polsko-japonskie-3/> [dostęp: 15.11.2025].
- Janta-Półczyński A., *Polonica w Japonii. II*, „Gazeta Polska” 1937, nr 96.
- Janta-Półczyński A., *Wspomnienie o Asadorim Kato*, „Prosto z Mostu” 1938, nr 32, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/415520/display/Default> [dostęp: 15.12.2024].
- Japanese Biographical Index*, s. 346, <https://books.google.pl/booksKato> [dostęp: 15.01.2025].
- Japoński przekład „Chłopów”*, „Kurier Polski” 1925, nr 317, s. 7.
- Karol Frycz, [w:] *Osoby – Encyklopedia teatru polskiego*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/7243/karol-frycz>
- Kałużski M., *Polacy na Sachalinie*, https://www.kworum.com.pl/art9745,polacy_na_sachalinie_rosja_html [dostęp: 3.03.2025].
- [Katalog internetowy Biblioteki Uniwersytetu Waseda], <https://waseda.primo.exlibrisgroup.com/discovery/fulldisplay> [dostęp: 10.04.2025].
- [Katalog komputerowy Biblioteki Narodowej], <https://katalogi.bn.org.pl> [dostęp: 15.11.2025].
- Katō A., *O literaturze japońskiej*, „Wiadomości Literackie” 1937 nr 46, s. 12, <http://old.mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=54050&from=publication> [dostęp: 16.06.2025].
- Katō A., [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925-1926, t. 1, s. 1-4.
- Koc B., *Reymont. Z dziejów recepcji twórczości*, Warszawa 1975.
- Kruszyński M., *Stanisław Patek w Japonii. Z działalności polskiego poselstwa w Tokio w latach 1921-1926*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F. Historia” 2006, t. 61, s. 137-158.
- Kuyama K., *Pomnik Adama Mickiewicza*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 2005, t. 40, s. 17-32.
- Kuyama K., „*Quo vadis*” w Japonii – konteksty recepcyjne, [w:] *Literatura polska w świecie. T. IV: Oblicza światowości*, red. R. Cudak, Katowice 2012, s. 30-46, <https://www.docsity.com/pl/docs/quo-vadis-w-japonii-konteksty-recepcyjne/9544224/> [dostęp: 10.12.2024].

- Leska-Ślęzak J., *Stosunki dyplomatyczne Polski i Holandii w latach 1918–2006*, <https://www.google.com/url?stosunkidyplomatyczne> [dostęp: 15.04.2025].
- Łubieński S., *Między wschodem a zachodem. Japonia na straży Azji: dusza mistyczna Nipponu*, Warszawa 1927.
- Łubieński S., [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 2, s. 1–16.
- Łubieński S., *Vor der Schwelle. Liebenserinnerungen eines polnischen Anthroposophen*, Lohengrin-Verlag [1988].
- Maria Wiśniewska, <https://www.sejm-wielki.pl/b/sw.1290000> [dostęp: 15.11.2025].
- Oracki T., *Reymont w świecie. Bibliografia przekładów wydanych w latach 1900–2000*, Gdańsk 2005.
- Pałasz-Rutkowska E., Romer A.T., *Historia stosunków polsko-japońskich 1904–1945*, Warszawa 1996.
- Patek S., [Przedmowa], [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 1, s. 1–2.
- Pavitra, <http://www.searchforlight.org/lotusgroove/Pavitra/Index.htm> [dostęp: 20.01.2025].
- Pietrzyk-Reeves D., *Roman Dyboski (1883–1945)*, <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/Dyboski> [dostęp: 3.03.2025].
- Reymont W.S., *Chtopi*, przedm. F. Ziejka, Wrocław 1991.
- Reymont W.S., *Korespondencja 1890–1925*, oprac. B. Koc, Warszawa 2002.
- Reymont W.S., [List Władysława Reymonta do Stefana Łubieńskiego], Paryż, 28 kwietnia 1924, [w:] W. Reymont, *Nōmin*, Tokio 1925–1926, t. 2, s. 1–3.
- Reymont W.S., *Nōmin*, tł. Asadori Katō, Tokio 1925–1926, t. 1–4.
- Reymont W.S., *The Polish Peasants* (I), [trans.] R. Dyboski, „The Slavonic Review” 1922, Vol. 1, No. 2, s. 428–436, <https://www.jstor.org/stable/4201629> [dostęp: 10.03.2025].
- Reymont w Ameryce. Listy do Wojciecha Morawskiego*, oprac. L. Orłowski, Warszawa 1970.
- Reymont w Paryżu. Literatura polska uczciła autora „Chtopów”. Wywiad Lefevre’a z polskim pisarzem, „Wiadomości Literackie” 1925, nr 21, s. 1*, https://bibliotekacyfrowa.ujk.edu.pl/Content/901/PDF/wiadomosci_literackie_nr_21_1925.pdf [dostęp: 15.11.2025].
- Richter B., *Reymont w Japonii*, „Tygodnik Ilustrowany” 1926, nr 49, s. 851, <https://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/300/edition/171/content>
- Rzeczycka M., *Łubieński Stefan*, [w:] *Leksykon Polskiego Ezoteryzmu 1890–1939*, <http://www.tradycjaezoteryczna.ug.edu.pl/node/1271> [dostęp: 10.12.2024].
- Samborska-Kukuć D., Utkowska B., *Bezcenne reymontiana. Archiwum mecenasa Witolda Kotowskiego, „Pamiętnik Literacki” 2023, nr 3, s. 199–212*, https://rcin.org.pl/Content/239659/WA248_275970_P-I-30_samborska-utkowska_o.pdf
- Schreiber I., *Polska bibliografia japonologiczna po rok 1926*, Kraków 1929.
- Shunjusha*, <https://ja.wikipedia.org/wiki/Shunjusha> [dostęp: 15.02.2025].
- Shunjusha* – IMSLP, <https://imslp.org/wiki/Shunjusha> [dostęp: 6.11.2025].

- Spurgiasz M., *Nippon wyobrażony: Japonia i Japończycy w piśmiennictwie polskim do 1939 roku*, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/409732/edition/384870/nippon-wyobrazony-japonia-i-japonczycy-w-pismienictwie-polskim-do-1939-roku-spurgiasz-michal> [dostęp: 15.12.2024].
- Stosunki polsko-japońskie* (3), <https://instytutpolski.pl/tokyo/pl/poznaj-polske/artykuly/stosunki-polsko-japonskie-3/> [dostęp: 10.01.2025].
- Śliwińska I., *Dębicki Zdzisław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Kraków 1939, t. 5, s. 142-143.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 października 2024 r. w sprawie ustanowienia roku 2025 Rokiem Władysława Stanisława Reymonta, M.P. 2024 poz. 929, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20240000929>.
- Utkowska B., *Listy Władysława Stanisława Reymonta do Zdzisława Dębickiego. Edycja (od)nowa*, „Bibliotekarz Podlaski” 2024, nr 4(65).
- W hołdzie japońskiemu tłumaczeniu „Chłopów”*, „Warszawski Dziennik Narodowy” 1937, nr 192, s. 5.
- Walicki S., *Katastrofa w Japonii*, „Kurier Warszawski” 1923, nr 245, s. 7, <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/218363/display/Default> [dostęp: 30.11.2025].
- Wielgosz W., *Reymont i Francja (w 75. rocznicę śmierci laureata Nagrody Nobla)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, Studia Romanica” 2001, nr 1, s. 159-163, <https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/5427/Wielgosz> [dostęp: 18.03.2025].
- Yuasa A., *O Asadorim Katō*, <https://note.com/heinlein/n/n11ca75bffc01> [dostęp: 20.04.2025].
- Zajączkowski R., *Literatura polska w Japonii*, „Roczniki Kulturoznawcze” 2016, t. VII, nr 3, s. 149, <http://poloniajaponica.jp/literaturajp/item/1450-literatura-polska-w-japonii> [dostęp: 5.01.2025].
- Zasłużony dla Polski Japończyk*, „Gazeta Lwowska”, nr 245 z 27 października 1937, s. 2, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/edition/40827> [dostęp: 15.11.2025].
- Zdarzenia i wypadki*, „Echo” 1938, nr 174, s. 2, <https://bc.wbp.lodz.pl/dlibra/publication/42100/edition/40197/content> [dostęp: 15.11.2025].
- Ziejka F., *„Chłopi” Władysława St. Reymonta w drodze do światowej sławy*, [w:] *Chciałem odbudować polską duszę. W hołdzie Władysławowi Reymontowi, pierwszemu Nobliście Niepodległej Polski*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.
- Ziejka F., *Wstęp*, [w:] W.S. Reymont, *Chłopi*. Warszawa 1991, s. V-CXXXVI.
- „Ziemia. Tygodnik Krajoznawczy Ilustrowany” 1911, R. 2, nr 12, s. 185, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/109057/edition/121540/content> [dostęp: 2.12.2024].

Maria Strzelecka – kustosz biblioteczny w Oddziale Zbiorów Specjalnych Biblioteki UŁ, doktorantka Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UŁ. Autorka i współautorka artykułów, wykładów, wystaw i projektów dotyczących polskiego rękopiśmiennego dziedzictwa kulturowego, regionu łódzkiego, genealogii oraz kultury i sztuki Japonii. Członkini Towarzystwa Genealogicznego Centralnej Polski.

Anna Ogawa – od lat związana z japońską Szkołą iai Arakimunisairyu. Zajmuje się tłumaczeniami symultanicznymi z japońskiego, jak również przekładem wierszy japońskich i chińskich oraz choreografią sceniczną Kenbu, stworzoną przez wyższą klasę samurajską. Przez wiele lat pracowała w japońskim radiu oraz telewizji jako tłumacz. Ma za sobą długoletni staż w szkołach i przedszkolach japońskich, a także jako wykładowca i instruktor w japońskich siłach zbrojnych. Inicjatorka wydarzeń kulturalnych, autorka artykułów i projektów promujących kulturę japońską. Koordynator do spraw rozwoju i współpracy polsko-japońskiej.